

BE- ÉS KITELEPÍTÉSEK KÖZÉP-EURÓPÁBAN A TÖRÖK URALOM UTÁN, GAZDASÁGI SZEMPONTBÓL (1699–1815)

Milánóban a Nemzetközi Gazdaságtörténeti Kongresszus egyik szekcióülésének volt a fenti cím a témája. Az ülésre 1994. szeptember 13-án került sor.

Ezt a témát nagyon időszerűnek éreztem és érzem ma is, hiszen világunk számos bizonyult nemzetiségi kérdése nehezen érthető – elsősorban e tájtól messze élők számára – a „gyökerek”, a közel 200 éves vagy még hosszabb ideig tartó török uralom alól felszabadult területek népesség-átrendeződéseinek, azok okának, okainak, lefolyásának stb. ismerete nélkül.

A szervezés munkáját – mint abban hazánkban talán a legilletékesebb – a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Újkori Tanszéke vállalta magára. Pécssett – a téma ajánlásának idején – még hallatszott az ágyúszó a közeli Baranya-háromszögből, Eszékről, a Dráva túloldaláról. Mindez a mából jövő intés volt arra, hogy a múlt elfeledett gyökereit a maga valóságában kell feltárni és megmutatni a világ történéseinek.

A szervezés – időbeli csúszások miatt – késve indulhatott, s ez a szekció munkáját meglehetősen „féloldalassá” tette. A címben jelzett kitelepülésekről például nem esett szó, s a betelepülés problémakörében is csupán azokról a területekről hangzott el referátum, ahová betelepültek. Nem jelentkeztek előadók olyan területekről (morva föld, Ausztria, Németország), ahonnan a betelepülések történtek. Így aztán a népvándorlásnak is beillő kelet felé történő áttelepülések okai csak érintőlegesen kerültek megtárgyalásra. Mindez azt mutatja, hogy ezt a témát tovább kell kutatni, a hiányosságokat pótolni kell. Jelenleg ezen a Világkongresszuson az is eredménynek számított, hogy a programban szerepelhetett a török uralom utáni betelepülés problémaköre, amely időhöz kötötte egyes népcsoportoknak a Kárpát-medencében való *tömeges* megjelenését. Megmagyarázhatta az alapvető okát annak, hogy – mint azt horvát kollégánk olyan találóan megjegyezte – a Szent István koronájához tartozó országok területén miért, mikor és hogyan vált sokszínűvé és sokajkúvá a népesség. S egyben arra is rámutatott, hogy ez a sokféleség – békés körülmények között – milyen jó hatással volt a gazdasági élet alakulására, mennyivel gazdagabbá tette azt a tapasztalatok cseréje a betelepülések földjén.

A szekcióülés időtartamát 5 órában határozta meg a rendezőség. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen súlyos és sokszínű téma „felvezetéséhez”, megvitatásához ez az idő kevés, de ahhoz elegendő, hogy a téma fontosságát jelezzük, illetve a közös tanácskozások szükségességére és időszerűségére rámutassunk.

A szekció munkáját – a szervezőnek a tárgyalt időszakot bemutató szavai után – Kovách Géza (Arad, Románia) előadása kezdte el. A Temesi Bánság mezőgazdasági fejlődését, annak összetevőit vázolta fel a török kiűzése után (1718–1828). Az előadást, amelyet a szerző távollétében Fehér György (Budapest, Mezőgazdasági Múzeum) olvasott fel, és számos, a közönség soraiban cirkuláló táblázat tett közérthetővé és szemléletessé, nagy érdeklődés kísérte. Különösen a Németországból érkezett hallgatók (Berlin, Bréma) figyeltek fel gazdag adatközlésére. A szerző tanár Aradon, s e témával már hosszabb ideje foglalkozik. Részint szülőföldjén, részint a Bánát szerb oldalán található

régi megyei forrásokat használta fel referátumához, melyek a magyar és német kutatók számára alig megközelíthetők. Előadásának szövegét – számos táblázatával – Önök is olvashatják.

A következő előadó Zágrábból érkezett. Dr. Ivan Erceg professzor az Acta Oeconomica szerkesztőségének tagja évek óta, s így számára természetes az országhatárokon túltekintő, elemző gazdaságtörténeti munkálkodás. Előadásában Szlavónia és a Dunatáj egy része lakóinak életét tekintette át a 17. század végétől a 18. század elejéig. Forrásai között éppúgy megtaláljuk a horvát néprajzi kutatások eredményeit, mint a korszakra vonatkozó általános magyar történeti irodalom alapműveit. Német nyelvű előadását magyar fordításban nyújtjuk át az olvasónak. A szerző mintaszerűen helyezte el időben és térben a mondanivalóját.

A következő előadás Egyed Ákos egyetemi tanár (Kolozsvár) munkája volt, aki az erdények erdélyi betelepülésének gazdasági szerepét foglalta össze röviden. Mondanivalóját olasz nyelven Teke Zsuzsanna (Budapest) ismertette, mert a szerző nem vehetett részt a kongresszuson. Az olvasó szerencséjére a kolozsvári szerző kibővítette előadásának akkori szövegét, és az egyébként is érdekes téma ezáltal még gazdagabb lett.

A szünet előtti utolsó előadás esettanulmánynak is tekinthető, de ugyanakkor gazdasági életünknek igen fontos ágára, az erdészettörténetre vonatkozólag hozott új és fontos adatokat. Magyar Eszter (Gödöllő, Agrártudományi Egyetem) a Dunakanyarban letelepült németeknek az ottani erdőségekkel való kapcsolatát, az „erdőélet” mutatta be nagyon szemléletes példákkal. A szerző – a hazai erdőségek történetének ismert kutatója – olyan adatokat tárt a hallgatóság elé, amelyek a nemzetközi erdészettörténet számára is érdekesek lehetnek.

A négy előadást követő szünet alkalmat adott az egyéni gondolatok kicserélésére. A hallgatóság köréből sokan elkérték a kitett rövid összefoglalásokat, táblázatokat. Ekkor derült ki, noha a nyugati történetírás érdekelt képviselői elzárkóztak az előadások tartása elől, érdeklődő közönségként a magánbeszélgetésekben igen aktívnak mutatkoztak.

A szünet utáni első előadás ugyancsak esettanulmánynak tekinthető. T. Mérey Klára (Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs) a külföldről betelepült kézműiparosok munkásságának hatását vizsgálta Magyarország délnyugati részén (pontosabban a Kelet-Dunántúlon) a 18. század végének gazdasági életére. Arra kívánt rámutatni, hogy az új betelepültek mivel gazdagították a hazai ipart, és hogyan mozdították elő fejlődését. Az alábbiakban közzétett tanulmány előadásának bővített formája, hiszen a 15 perces időkeretbe nem fértek be azok a részletes elemzések, amelyeket a hazai olvasó egy ilyen témájú referátumtól joggal elvárhat.

Hasonló volt a célja Fülöp Éva Mária (Budapest, Mezőgazdasági Múzeum) referátumának, aki egy dunántúli uradalom német telepeeseinek gazdálkodását mutatta be a 18. század közepén. Ez a tanulmány – mint azt az olvasó látni fogja – mintegy nagytón át mutatja be egy kisebb német közösség új növényeket és mezőgazdasági módszereket „áttelepítő” gazdálkodását. Ahogyan a vízcsepp kicsiben visszatükrözi az egész tengert, ez a „minta” is jó összefoglalását adja a „makróban” lezajlott gazdasági eseményeknek.

Utolsóként a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem „hármasa”: Orosz István, Barta János és Papp Imre előadását ismertette német nyelven Barta professzor. Ez a tanulmány különösen nagy érdeklődésre tarthatott számot, hiszen a gazdaságtörténeti irodalomban sok érdekes munkát, alkotást felmutató szerzők most is új és elsősorban hazánk keleti felét érintő témával léptek elő. Előadásuk itt köreadott szövege önmagáért beszél.

A szekció hét előadása, noha a referálók mindegyike józan önmérsékletet tanúsított s nem lépte át a megszabott 15–20 percet, mégis annyira igénybe vette az időt, hogy vitára, hosszabb megbeszélésre a szerzők és a hallgatóság között inkább magánbeszélgetések formájában került sor. Mindamellet a horvát és a magyar gazdasági helyzet hasonlóságára jól rávilágított Orosz István professzor kérdésére Ivan Erceg által adott konkrét válasz.

A szekció lezárása után az volt a benyomásom, hogy ezeknek a kérdéseknek a tárgyalását – lehetőség szerint magyar kezdeményezéssel – folytatni kellene ezen a fórumon, a gazdaságtörténeti világtalálkozásokon is! Nagyon remélem, hogy a Világtörténetben közzétett előadások szövege elősegíti a téma fontosságának felismerését, s lesznek majd új „küldöttek”, akik e jó szándékkal elindított témát további nemzetközi fórumokon is tovább viszik.

T. Mérey Klára